

KARAMANOĞLU MEHMETBEY
ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI
FİLOLOJİ ve ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF
PHILOLOGY and TRANSLATION STUDIES

MAKALE BİLGİLERİ
ARTICLE INFO

Geliş Tarihi / Submission Date
30.05.2020

Kabul Tarihi / Admission Date
15.06.2020

e-ISSN
2687-5586

Cilt: 2, Sayı: 1, (2020): 36-55

Künye: (Araştırma Makalesi) Dindar, Serhan (2020). “Tiyatro Metni Çevirisinde Anlam Kuramı Süreçleri: Sahte Sırdaşlar Örneği”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi*, C.2/1, s.36-55

TIYATRO METNİ ÇEVİRİSİNDE ANLAM KURAMI SÜREÇLERİ: SAHTE SIRDAŞLAR ÖRNEĞİ THE STAGES OF THE THEORY OF SENSE IN DRAMA TRANSLATION: AN EXAMPLE OF THE FALSE CONFIDENCES

Serhan DİNDAR

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Fransızca Mütercim ve Tercümanlık A.B.D., serhandindar@kmu.edu.tr

Öz

Fransız çeviribiliminde önemli bir yere sahip olan “Anlam Kuramı” (fr. la Théorie du Sens), 90’lı yılların başında Danica Seleskovitch ve Marianne Lederer tarafından ortaya atılmıştır. Çeviri sürecine çevirmen tarafından yaklaşan bu kuram, çevirmenin bilişsel süreçleri üzerinden işleyiş göstermektedir. Bu süreçleri aşamalar şeklinde sınıflandırarak betimleyen Anlam Kuramı, gösteren düzeyde erek odaklı, kaynak metnin anlamı veya söylemek istediği şey açısından kaynak odaklı bir yaklaşımı gerektirmektedir. Kaynak metnin anlamını ön planda tutan bu yaklaşımda amaç, kaynak metnin söylemek istediğini, vermek istediği mesajı aynı ya da en yakın şekilde erek metin ve kültürde de sağlayabilmektir. Çevirmen bu amaca ulaşabilmek için metni anlama, sözcüklerden sıyrılmaya ve yeniden sözcüklere dökme süreçlerinden geçmektedir. Kaynak metni iyice anlayıp onun biçimsel olarak sözcüklerinden çıkıp kaynak metni varış dilinin ifadelerine büründüren çevirmen, uygun eşdeğerlikler ile erek metni oluşturmaktadır. Böylece, oluşan erek metinde, kaynak metnin anlamını, işlevini ve en önemlisi etkisini erek kitle üzerinde yeniden yaratmış olur. Bu süreç, yazınsal metinlerde de işleyiş gösterebilmektedir. Bu metinler, bağlam, sosyo-kültürel etmenler gibi dildışı öğelerin de etkisiyle olduğundan, bazı durumlarda sözcüğü sözcüğüne çeviri yaklaşımı anlamsal açıdan verilmek istenen mesajı karşılayamayıp o etkiyi erek metinde yaratamayabilmektedir. Çevirmen, bu gibi sorunları aşmak için, Anlam Kuramı süreçlerini tecrübe ederek daha sağlam ve amaca uygun bir erek metin oluşturabilmektedir. Bu çalışmada, 18. yüzyıl Fransız Edebiyatı’nda önemli bir yeri olan Pierre C. de Chamblain de Marivaux’un *Les Fausses Confidences* (*Sahte Sırdaşlar*) adlı tiyatro eserinin Türkçeye yapılan çevirisinden seçilen örneklerle Anlam Kuramı süreçlerinin tiyatro metni çevirisine ne şekilde yansıdığı gösterilecektir.

Anahtar Sözcükler: Çeviribilim, Anlam Kuramı, Tiyatro Metni Çevirisi, Marivaux, Sahte Sırdaşlar.

Abstract

The Theory of Sense (fr. la Théorie du Sens) which has an important place in French translation studies was propounded by Danica Seleskovitch and Marianne Lederer in the early 1990s. Looking at the processes of translation from the perspective of a translator, this theory can be applied, depending on the cognitive inputs of the translator. Describing and classifying these processes as stages, the Theory of Sense necessitates a target-oriented approach on the basis of signifier, and a source-oriented approach in terms of the meaning of the source text, or what the source text tries to deliver. The aim of the approach that prioritizes the sense of the source text is to provide what the source text wants to express and the message it delivers in the same or closest way for the target text and culture. In order to achieve this, the translator goes through three stages in the process of translation, such as the understanding of the source text, de-verbalization and re-verbalization. The translator who fully comprehends the source text and depends stylistically on its words, transmitting it into expressions of the target language, produces the target text with proper equivalences. So, the translator recreates the sense, function, and, most importantly, effect of the source text in the target text on the target audience. This process can also work in literary texts. The approach of word-for-word translation, in some cases, may not convey the intended message of the source text, and might not create the effect in the target text because these texts are constituted by the impact of extra-linguistic elements, such as context and socio-cultural factors. So as to overcome such problems, the translator can experience the stages found in the Theory of Sense, and create a more acceptable and desirable target text. In this study, we will examine how the stages of the Theory of Sense are reflected in the selected Turkish examples from the French play, *Les Fausses Confidences* (*The False Confidences*) by Pierre C. de Chamblain de Marivaux, which has a great place in 18th century French literature.

Key Words: Translation studies, Theory of Sense, drama translation, Marivaux, *The False Confidences*.

GİRİŞ

Çeviri eylemi bir bilim ve çalışma alanına dönüştükten sonra sayısız kuramsal söyleme konu olmuş, günümüze gelene dek çeşitli aşamalardan geçmiş ve birçok açıdan ele alınıp incelenmiştir. Çeviribilim alanında çalışmalar yapan çeşitli kuramcılar, kökeni çok eskilere dayanan çeviri eylemini farklı açılardan kuramsal bir temelde ele alıp incelemiş, bu eylemin hem kuramsal bir zemine yerleşmesini hem de gelişmesini sağlamışlardır. Bu kuramcılardan biri olan ve çeviri üzerine önemli söylemlerde bulunan dilbilimci Roman Jakobson, çeviriyi üç türe ayırmıştır. Bu türler, diliçi, dillerarası ve göstergelerarası çeviri türleridir. Diliçi çeviri, aynı dile ait farklı göstergeler aracılığı ile yapılan aktarım, dillerarası çeviri, farklı dil göstergeleri arasında gerçekleştirilen aktarım ve göstergelerarası çeviri ise, farklı gösterge sistemleri arasında geçiş ile sağlanan aktarım olarak tanımlanmaktadır¹ (Jakobson, 1963, s. 79).

Dillerarası çeviri, diğer çeviri türlerine göre günlük yaşantımızda daha sık karşımıza çıktığından onlara göre daha fazla ön planda olan bir türdür. Gerek yazınsal metinlerin gerekse tıp, hukuk, basın, kullanma kılavuzu ve ilaç prospektüsü gibi kullanımlık metinlerin farklı diller arasındaki aktarımı olarak görebileceğimiz dillerarası çeviri, kuramsal söylemler açısından da ön plana çıkmaktadır. Çeviribilim alanındaki birçok araştırmacı dillerarası çeviri bağlamında çeşitli kuramsal söylemlerde ve yapılandırmalarda bulunmuştur². Kuramsal söylemlerin birçoğu da çeviri uygulamalarındaki deneyimlerden, yaşanan sorunlardan, çözümlerinden ve hedef dil ve kültüre en iyi şekilde aktarım yapabilme süreçlerinden doğmaktadır. Böylece çeviribilimsel söylemler, çeviri eylemini, bu eylemin sürecini ve eylemi gerçekleştiren yani çeviren özneyi farklı açılardan ele alıp inceleyerek kuramsal sınıflandırmalar yapmaktadır. Ortaya çıkan kuram, yöntem, metot, öneri ve çeşitli söylemler de çevirinin bilişsel sürecine ışık tutma, çözümleme ve çevirmenin daha sağlıklı bir aktarım yapabilmesini sağlama amacı gütmektedir.

Yapılan kuramsal incelemeler ışığında gelişimine devam eden çeviri, çeviribilim genel kavramı altında çalışma alanını oldukça geniş tutmaktadır. Hayatımızın her aşamasında karşımıza çıkabilen hatta günlük yaşantımızın parçası olmaya devam eden çeviri eylemi, tıpkı uygulamada olduğu gibi kuramsal olarak da farklı çalışma alanları ile ilişkisi bağlamında daha disiplinlerarası bir çerçevede ilerleyiş göstermektedir. Geniş bir kapsama alanı bulunan çeviri eylemi, insana dair bir eylem olduğundan ve insanlararası bir iletişim ağı oluşturma özelliği

¹ Çalışma boyunca, yabancı kuramcıların eserlerinden ve Türk yazarlar tarafından yabancı dilde kaleme alınmış eserlerden yapılan alıntıların Türkçe çevirisi aksi belirtilmedikçe yazar tarafından yapılmıştır.

² Bkz: Antoine Berman, André Lefevere, Lawrence Venuti, Umberto Eco, Gideon Toury, Itamar Evan-Zohar, Jean-René Ladmiral, Hans Vermeer, Friedrich Schleiermacher, Marianne Lederer vb.

taşıdığından çeşitli bağlamlarda ele alınarak, yine beşerî çalışma alanları olan edebiyat, dilbilim, göstergebilim, sosyoloji, antropoloji, felsefe hatta psikoloji gibi diğer alanları ve bunların alt alanları ile ilişkilendirilerek incelenebilmektedir. Bu ilişkilerden biri olan ve çalışmamızda da değineceğimiz edebiyat ile çeviri ilişkisi, yazınsal metinlerin çevirisi bağlamında hem uygulamada hem de kuramsal çeviri söylemlerinde karşımıza çıkmaktadır. Biz de çalışmamızda, yazınsal metin çevirisi bağlamında, yazınsal türlerden biri olan tiyatro metninin çeviri örneği üzerinden çeviribilim tarihinde önemli bir çeviri kuramı olma özelliği gösteren “Anlam Kuramı” (fr. la Théorie du Sens) süreçlerini ele alacağız.

1. ÇEVİRİDE ANLAM KURAMI

Fransız çeviribiliminde önemli bir yeri olan hatta zaman içerisinde bir ekol haline dönüşen Anlam Kuramı ve düşüncesi, konferans çevirmenleri Danica Seleskovitch ve Marianne Lederer tarafından ortaya atılmıştır. Sözlü çevirmenlik deneyimlerinden yola çıkarak oluşturdukları sözlü çeviri sürecini, Lederer sistematize ederek 1990’lı yılların başında bir model haline getirmiştir. Her ne kadar bu kuramın kaynağı sözlü çeviri olsa da yazılı çeviri sürecinde de işleyebildiği fikri hem Lederer tarafından belirtilmiş hem de alanda yapılan diğer akademik çalışmalar tarafından da desteklenmiştir. “Yorumlayıcı Çeviri Kuramı” (fr. Théorie Interprétative de la traduction) olarak da adlandırılan bu kuram, çeviri sürecine çevirmen açısından yaklaşmaktadır. Çevirmenin bu süreçteki bilişsel ilerleyişini betimleyerek sistematize etmesi ve tanımlaması bakımından da bu kuram, çeviribilim tarihinde ve çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Öte yandan, bu kuramın gelişmesiyle Lederer ve Seleskovitch, çeviribilim terminolojisine yeni kavramlar ekleyerek alanın gelişmesine de katkıda bulunmuşlardır. İlk olarak, bu kuramın önemli kısmını oluşturan bir kavram olan “anlam” (fr. sens) ve bu süreçte yine önemli bir etmen olan “çevirmenin bilişsel birikimi” (fr. bagage cognitif du traducteur) kavramlarına değinmek faydalı olacaktır.

1.1. Çeviride Anlam ve Çevirmenin Bilişsel Birikimi

Lederer, Anlam Kuramı sürecinde önemli bir rol üstlenen “anlam”ı tanımlamadan önce bir diğer kavram olan “sözlük anlamı”nın (fr. signification) tanımını yapmıştır. Kuramcı, “sözlük anlamı”nı sözcüklerin ve cümlelerin direkt sözlükteki sabit karşılıkları olarak tanımlamıştır ve bu birimlerin karşılıklarının sadece dilsel bağlam ile belirlendiklerini, metin yazarının seçimine göre belirlenip kullanıldıklarını ve bu birimlerin asıl “anlam”ın oluşması için birer araç olduklarını belirtmiştir (Lederer, 1994, s. 215-216). “Anlam” ise, çevirmen açısından, dilsel boyutta oluşan

“sözlük anlamı” ile bilişsel etmenlerin bir sentezi olarak tanımlanmıştır ve bu bağlamda, sözcüklerden sıyrılma evresiyle gelişen “anlam”ın tamamen bilişsel ve duyuşsal bir durum olduğunun altı çizilmiştir (Lederer, 1994, s. 215). Başka bir deyişle, “sözlük anlamı” tamamen dilbilimsel sınırlar içinde kalan, sözcük ve tümcelerin direkt sözlük karşılığı olarak düz anlamını veren bir kavram iken “anlam”, bu dilsel birimlerden yola çıkarak metnin genel bağlamı ve çevirmenin bilişsel birikimiyle oluşan karşılıktır. Sözcük ve tümcelerin düz değil de yan anlamları veya söylemek istediği, vermek istediği mesaj, içerik yani bir anlamda “ima/mana”dır.

Lederer, anlamın oluşma sürecinde önemli bir rol oynayan çevirmenin bilişsel birikimini de çevirmenin duyuşsal ve duygusal durumları, kişisel yaşanmışlıkları, dil yetisi, ansiklopedik bilgisi (entelektüel bilgi seviyesi) ve bu gibi durumların çevirmenin zihninde oluşturduğu alan olarak tanımlamıştır (Lederer, 1994, s. 211). Tamamen soyut ve bilişsel olan bu birikim, çevirmenin metni anlayıp aktarmasında önemli bir etmen olup süreç boyunca da işleyiş gösteren bir mekanizmadır. Bu mekanizma, çevirmenin dünya görüşünü, entelektüel seviyesini, bilgisini ve genel kültürünü içermektedir. Bilişsel birikim, tamamen bireysel bir bağlamda düşünülüp kişiye göre değişkenlik gösteren dinamik ve devingen parametreleri olan bir olgudur. Çünkü her bireyin ya da çevirmenin yaşanmışlıkları, eğitimi, okuduğu hatta izlediği şeyler, yetişme tarzı, ideolojisi ve içinde yaşadığı kültür değişkenlik göstermektedir.

Anlam Kuramı için önemli ve kendi döneminde yeni olan temel kavramların yanı sıra, kuramın asıl sürecini betimleyen ve oluşturan aşamalar da bulunmaktadır. Lederer tarafından üç aşamaya ayrılan bu süreç, metni anlama (fr. compréhension du texte), sözcüklerden sıyrılma (fr. déverbalisation) ve yeniden sözcüklere dökme (fr. reverbabilisation) aşamalarıdır.

1.2. Kaynak Metni Anlama

Anlam Kuramı sürecinin ilk aşaması olan metni anlamada (fr. compréhension du texte) yapılması gereken şey, ilk olarak kaynak metni çeviri amaçlı okuyup onun dilsel kodlarını çözmektir. Çevirmen, kaynak metnin dilsel kodları aracılığı ile söylemek istediği şeyi, vermek istediği mesajı ve anlamını doğru bir şekilde algılamalıdır. Lederer, bu aşamanın kaynak ve erek dillere olan hâkimiyet ve ansiklopedik bilgi gerektirdiğini vurgulamış, metni anlamının genel ve evrensel bir durum olduğunun altını çizmiştir (Lederer, 1994, s. 32). Kaynak metni iyi bir şekilde anlamak için çevirmenin öncelikle kaynak metnin yazıldığı dile hâkim olması ve bununla birlikte zengin bir bilişsel birikime sahip olması gerekmektedir. Bu iki avantajı aynı anda kullanabilen çevirmen kaynak metni iyi bir şekilde anlar. Çünkü kaynak metnin anlamı dilsel veya biçimsel

kodların içinde saklıdır ve ona ancak bu dilsel bilgi ile bilişsel süreçlerin bir arada kullanılması ile ulaşılabilir (Lederer, 1994, s. 212). Çevirmen, öncelikle kaynak metni dilsel olarak yani sözcüksel, yapısal, sessel, gramatikal, söylemsel ve genel dil bağlamı açısından analiz etmelidir. Bu bilgilerden hareketle çevirmen, kendi bilişsel birikimini de göz önünde bulundurup orijinal metnin söylemek istediği şeye ulaşmalıdır. Böylece, kaynak metnin kaynak kültürde nasıl konumlandığı bilgisine de ulaşabilir. Çünkü çeviri eyleminin amacı tek başına dili değil, bir bütün olarak konumlanmış metni aktarmaktır (İsrail ve Lederer, 2005, s. 110). Kısacası, metni anlama aşamasının, dil yetisi ile başlayıp daha sonra dil sınırlarını aşarak bilişsel süreçlerle birleştiğini söyleyebiliriz.

1.3. Kaynak Metnin Sözcüklerinden Sıyırılma

Sözcüklerden sıyırılma (fr. déverbalisation), Anlam Kuramı'nın ikinci aşaması olup kuram için merkez konumda olan bir bilişsel süreçtir. Lederer sözcüklerden sıyırılmayı, bilişsel ve duyuşsal anlamın kavranıp dilsel göstergelerin özgür kılınması olarak tanımlamıştır (Lederer, 1994, s. 213). Metni anlama ve yeniden sözcüklere dökme aşamaları arasında bulunan bu aşama, bir geçiş konumundadır. Sözcüklerden sıyırılma, bir bakıma metni anlama ve yeniden sözcüklere dökme aşamalarına göre daha soyut ve bilişsel bir düzeyde işleyiş göstermektedir. Özellikle de dillerarası çeviride çevirmen, kaynak metni iyice anladıktan sonra onun biçimsel yapılarından, ifadelerinden, sözcük ve tümcelerinden sıyrılarak bilişsel bir şekilde anlam bulutunu zihninde muhafaza ederek beklemede tutar. Kaynak metnin bütün biçimsel yapılarından arınmış olan çevirmen bu aşamayı gerçekleştirmiş olur. Çünkü bu aşamanın amacı, sözcüklerin arkasında saklı olan gerçekliği ortaya çıkarmaktır (Lederer, 1994, s. 114). Bu gerçeklik, aslında orijinal metnin asıl söylemek istediği şey, vermek istediği mesaj, anlamdır. Lederer'e göre tümcelerin anlamlarına ulaşmak kolaydır fakat asıl önemli olan durum, onları oldukları gibi dilsel yapıların ötesinde kavramak ve aktarmaktır (Lederer, 1994, s. 117).

1.4. Erek Metinde Yeniden Sözcüklere Dökme

Son aşama olan bu süreçte, çevirmenin zihnindeki anlam birimleri, erek dilde yeniden ifade edebilmesi gerekmektedir. Seleskovitch, yeniden sözcüklere dökmeyi (fr. reverbalisation) başka bir dilde yeni biçimsel gösterenler üretmek olarak tanımlamıştır (Seleskovitch 1984, s. 35). Çevirmen, erek dilde zihnindeki kaynak metne ait anlam kümesini ifade edecek yeni ve eşdeğer sözcükler, tümceler veya ifadeler bulmalıdır. Yeni eşdeğerlikler erek dil ve kültür normları çerçevesinde kabul görmüş, kullanılan ve uygun olan ifadeler olmalıdır. Çünkü burada amaç,

kaynak metnin anlamını, etkisini, değerini ve işlevini erek metin aracılığı ile erek kitle okuyucusu ve kültürü üzerinde sağlayabilmektir. Bir bakıma bu aşama, ilk etapta sadece erek dilde yeniden biçimsel düzeyde yeni eşdeğer ifadeler bulmak gibi görünse de aslında özünde sadece yeni ifade bulmaktan ibaret değildir. Lederer “yeniden sözcüklere dökme” aşamasını şu şekilde açıklar: “Yazar kendi dilinde, çevirmen de kendi dilinde yazmaktadır [...]. Kendi dilinde biçimlendirmek çevirmenin sorumluluğunda olan bir iştir ve erek kitlenin anlamasını, hissetmesini sağlamak tamamen çevirmenin yeteneğine bağlıdır. Yazılı bir metin kendi dilinde kendince dâhiyane bir yapı iken diğer dildeki yazılı metin de kendi dilinde öyle olmalıdır” (Lederer, 1994, s. 63). Buradan anlaşılıyor ki çevirmen, kendi dil ve kültüründe orijinal metni yeniden üretmektedir. Üretilen erek ürün, orijinal metnin tam anlamıyla bir eşdeğeri olmalıdır. Başka bir deyişle, orijinal metnin vermek istediği anlamı, içeriği sağlamalı ve bırakmak istediği etkiyi erek kitle ve kültürde hissettirmelidir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta hem biçimsel ifadeler hem de bu ifadelerin içerik olarak daha derin yapıdaki değeri, anlamı ve etkisidir. Bu yüzden çevirmen, erek dilde yeniden biçimlendirirken anlamı, içeriği, etkiyi, değeri ve bunları etkileyen parametreleri göz önünde bulundurmalıdır. Soyut bir konumda bulunan anlam bulutunu, erek dil bağlamında yeniden biçimlendiren ve sözcüklere döken çevirmen onu bir bakıma tekrar somut bir konuma getirir. Bu somutlaştırma, başka bir dil ve kültürde aynı işlevle meydana gelmelidir. Böylece çevirmen, kaynak metni aynı ya da yakın şekilde yansıtarak süreci tamamlamış olur.

Biçimsel açıdan erek odaklı, “anlam” açısından kaynak odaklı olan Anlam Kuramı’nın çevirmeni temel alan bilişsel süreçleri, daha önce de belirttiğimiz gibi farklı metin türleri çevirisinde istemli ya da istemsiz bir şekilde işleyiş göstererek çevirmene kolaylıklar sağlayabilmektedir. Süreç sonunda da ortaya erek dil ve kültür normlarına daha uygun ve kabul görebilir sağlıklı bir çeviri ürün çıkabilmektedir. Farklı metin türlerinden biri olan yazınsal metinler ve yazınsal bir metin türü olan tiyatro metni çevirilerinde de Anlam Kuramı süreçlerini gözlemlemek mümkündür. Bu durumu somut bir şekilde göstermek amacıyla öncelikle tiyatro metni çevirisi ile ilgili genel bilgilere değinip daha sonra seçmiş olduğumuz Fransız tiyatrosuna ait metnin çeviri örnekleri üzerinden çevirmen ve çeviri sürecini gözlemleyeceğiz.

2. TİYATRO METNİ ÇEVİRİSİ VE SAHTE SİRDAŞLAR ÖRNEĞİ

Tiyatro, günümüzde ve geçmişte şüphesiz yazınsal türler arasında önemli bir yerde bulunmaktadır. Bu yazınsal tür, edebî söylemin ve görselin birleştiği bir türdür. Sahnelenmek üzere kaleme alınan tiyatro metinleri, yazınsal bir eser olarak okunabilmenin yanı sıra görsel

olarak göze hitap etme amacı da taşımaktadır. Yazınsal bir tür olarak değerlendirildiğinde, tiyatro metinleri de tıpkı roman, şiir, öykü vb. diğer metin türlerinde olduğu gibi farklı dil ve kültürler arasında hem geçmişte hem de günümüzde paylaşılmış ve paylaşılmaya devam etmektedir. Farklı kültürleri, yazarları tanımak ve bu amaçla okurun kendi birikimini, dünya görüşünü ve entelektüel bilgisini genişletmesi ihtiyacından doğan bu paylaşımı sağlamak için tek yol çeviridir. Bu düşünceden hareketle, farklı dil ve kültürlerle ait tiyatro metinleri dillerarası çeviri ile diğer toplumlara kazandırılmaktadır. Hatta çeviri yolu ile sahnelenerek görsel bir etkinlik halini de almaktadır. Tiyatro metni çevirisinde çevirmen, yapacağı çeviriyi neye yönelik hazırlıyorsa, ona göre çalışmalıdır. Başka bir deyişle, çevirisi yapılacak metnin çeviri metin olarak erek kültürdeki amacına göre hareket etmelidir. Yazınsal metinler bağlamında tiyatro metninin amacı, yazarın vermek istediği mesajları, anlamları, metnin genel konusunu ve bağlamını okuyucuya verebilmek ve okuyucuyu bir şekilde etkileyebilmektir. Çeviri bağlamında düşünecek olursak, bu amaç aynı şekilde kaynak metnin aktarıldığı erek metin ve kültürde de geçerli olmalıdır. Yani çevirmen kaynak metnin konusunu, bağlamını, vermek istediği mesajı, anlamı ve bırakmak istediği etkiyi (tıpkı Anlam Kuramı'nda olduğu gibi) erek metin ve kültürde sağlayabilmelidir. Kısacası çevirmen, bu durumda işlevsel ve erek odaklı bir yaklaşım benimsemelidir çünkü çevrilecek olan tiyatro metninin erek kültürdeki işlevi de hemen hemen aynı olmalıdır. Dillerarası çeviride, çevirmen bu işlemi gerçekleştirirken tamamen erek dilin şartlarını kullanmaktadır. Erek dilin sınırları ve imkânları çerçevesinde uygun veya kabul edilebilir eşdeğer ifadeler ile söz konusu işlevi, etkiyi, anlamı, mesajı, bağlamı ve konuyu sağlamalıdır. Böylece, bir bakıma içerik olarak kaynak odaklı, biçimsel açıdan erek odaklı bir tutum sergiler. Çevirmen, tam anlamıyla kaynak odaklı bir çerçevede sözcüğü sözcüğüne direkt bir çeviri işlemi uyguladığı takdirde bazı durumlarda anlamsızlık, anlam kayması veya erek kültür üzerinde etkisizlik gibi sorunlarla karşılaşabilir çünkü içerisinde olduğu toplum ve kültürden izler taşıyan kaynak metin ifadeleri her zaman erek kültürde direkt karşılıklar bulamayabilir. Bu yüzden, erek kültürde kabul gören ve kaynak ifadenin aynı anlamını ve etkisini verebilen farklı eşdeğer ifadeler tercih edilmelidir.

Çeviribilim alanındaki önemli isimlerden biri olan Edmond Cary, tiyatro metni çevirisinde kaynak metnin sınırları ile erek metni oluşturup, kaynak metnin etkisini, işlevini ve eşdeğerini erek metinde ve kültürde sağlamanın ve “ne çeviriyorsunuz? ne zaman, nerede, kim için çeviriyorsunuz?” sorularına cevap bulmanın gerekli olduğunun altını çizmiştir (Cary, 1985, s. 34). Çünkü amaç, iki kültür arasında duygu ortaklığı sağlayan, ortak bir ritim yakalayan, erek odaklı ama aynı zamanda kaynak metinden de tamamen kopmayan, yakın değeri, etkiyi ve işlevi

erek dil aracılığı ile erek kültürde verebilecek bir tiyatro metni çevirisi yapabilmektir. Bu açılardan tiyatro metni çevirisi ile Anlam Kuramı'nın amacını ve süreçlerini birbiriyle örtüştürebiliriz. Tüm bu bilgiler ışığında, Çeviride Anlam Kuramı ve tiyatro metni çevirisi normları bakımından iyi bir örnek teşkil eden *Les Fausses Confidences* (*Sahte Sırdaşlar*) adlı tiyatro metninin çeviri örneklerini inceleyeceğiz.

18. yüzyıl Fransız edebiyatında önemli bir oyun yazarı olan Pierre de Marivaux, *Les Fausses Confidences* adlı oyununu 1737 yılında yazmıştır. Oyun, Cumhuriyet Dönemi çevirmeni ve aynı zamanda edebiyat yazarı da olan Safiye Hatay tarafından *Sahte Sırdaşlar* olarak Türkçeye çevrilmiş ve 1949 yılında Milli Eğitim Basımevi tarafından yayımlanmıştır. *Sahte Sırdaşlar* oyunu tam anlamıyla bir aşk komedisidir. Üç perdeden oluşan ve düzyazı şeklinde kaleme alınan bu oyun, bir Marivaux komedisidir. Genel olarak ele alacak olursak Marivaux, aşk komedisinde ihtirası ve hırsı ön planda tutar ve hayallere yer vermez. Tamamen saf aşkı konu edinir. Sempati ile başlayan aşk, daha sonra bir iç mücadeleye dönüşür. Oyunda, mahcubiyet, kuruntu, hassasiyet ve gurur duyguları karakterlerin temel özellikleridir. Marivaux, oyunlarında aşkın bir çeşit tahlilini yapmaktadır. Yazarın özgünlüğü, gerçeği ve düşü dengeli bir şekilde yansıtma, buna ek olarak günlük hayatta karşımıza çıkabilecek karakteri ve duyguları sunma biçeminde saklıdır (Erlat, 2009, s.150-151). Marivaux, oyunlarında kendine has bir biçem olan “marivaudage” (Marivaux’cu stil) olarak adlandırdığı stilini kullanmaktadır. Bu özgün stil, sevginin bütün inceliklerini, karakterlerin başkalarına ve kendilerine ulaşmak için kullandıkları dolambaçlı yolları, hileleri ve duyguları ifade etmede uygulanan çok süslü, ağdalı, abartılı ve aynı zamanda etkileyicilik üzerine kurulu düzyazı şeklinde olan bir dildir. O dönemdeki diğer birçok oyun yazarının aksine Marivaux, oyunlarını dize şeklinde değil düzyazı şeklinde kaleme almıştır.

Genel bağlamı vermek amacıyla eserin ana konusundan kısaca bahsetmek gerekmektedir. Madame Argente adında para düşkünü bir kadının kızı olan Araminte, kocasını kaybetmiş ve ondan kalan parayla geçimini sağlayan genç bir kadındır. Dorante, maddi durumu iyi olmayan ve Araminte’ e âşık bir gençtir. Araminte’in evinde vekil olarak işe başlayan Dorante, aralarındaki sınıf farkından dolayı aşklarının imkânsız olduğu gerçeğini kabullenir. Fakat yine de Araminte’ e yakın olup onu uzaktan tek taraflı sevmeyi göze almıştır. Bu yüzden amcası tarafından Araminte’in yakın arkadaşı Marton’a yakıştırılmasının ardından oldubittiye getirilerek onunla sözlenmeye karşı çıkmaz. Böylece Araminte’ e daha yakın olacaktır. O zamana kadar Dorante’ ı fark etmeyen Araminte, ondan etkilenmeye başlar fakat belli etmemek için kendiyi mücadele eder. Dorante’in eski uşağı Dubois, bu durumun farkına varır ve onların kavuşmasını sağlamak için ufak yalanlar söyler ve birtakım oyunlar çevirir. Oynanan oyunlar ve doğurduğu

komiklikler, aksilikler hatta yanlış anlaşılmalara, karakterlerin içten içe yaptıkları hesaplar, sakladıkları duygular (sırlar) ve olmadıkları biri gibi davranmaya çalışmaları (sahtelikler) üzerine kurulu bir şekilde ilerleyen oyunun ana temaları, aşk, sosyal statü ve çılgınlıktır. Dubois'ın oyun ve yalanları, Marton'un Dorante için kendi kendine umutlanması, Madame Argent'in para ve sosyal statü tutkusu, Araminte'in âşık halleri ve Dorante'in Araminte'e karşı duyduğu büyük aşk ve hayranlığı gibi durumları komik ve karmaşık bir şekilde işleyen oyun, âşıkların kavuşmasıyla (mutlu son şeklinde) sona erer. Oyunun çeviri örneklerini inceleyecek olursak:

Dorante: Cette femme-ci a un rang dans le monde; elle est liée avec tout ce qu'il y a de mieux: veuve d'un mari qui avait une grande charge dans les finances; et tu crois qu'elle fera quelque attention à moi, que je l'épouserai, moi qui ne suis rien, moi qui n'ai point de bien? (Marivaux, 1737, s. 21).

Dorante: Bu kadının kibarlar arasında bir mevki var. Ölen kocası maliyede yüksek bir memur olduğu için, en kibar insanlarla görüşüp konuşuyor. Benim gibi malı mülkü olmayan, değersiz bir insanın böyle bir kadının dikkatini çekebileceğini, onunla evlenebileceğini senin aklın kesiyor mu? (Çev. Safiye Hatay, 1949, s. 5).

Dubois ile Dorante'in arasında geçen konuşmadan yapılan bu alıntıda, Dorante'in Araminte ile arasında sınıf ayrılığı bulunması, Araminte'in ondan daha yüksek bir sınıfta olmasından duyduğu kaygı anlaşılmaktadır. Hatay'ın biçem bakımından (düzyazı) kaynak metne sadık kalarak düz yazı şeklinde ve Marivaux'nun süslü anlatımını, o dönemin erek kültür normlarına ve diline (Osmanlıca sözcükler) uyarlayarak aktarmış olduğu görülmektedir. Öte yandan genel olarak bakıldığında, erek ifadelerde Marivaux'nun şiirselliğinin ve tümce yapılarının daha düz bir hal almış olduğu söylenebilir. Çevirmen, kaynak dilde “dünya, insanlar, toplum, sosyete” gibi anlamlara gelebilen “le monde” sözcüğünü bağlamdan yola çıkarak “kibarlar” şeklinde erek dile aktarmıştır. Çünkü bağlam olarak söylenmek istenen şey üst sınıfa ait insanlardır. Dorante, Araminte ile arasındaki sınıf farkını vurgulamaktadır. Asıl söylenmek istenen anlam, Araminte'in üst sınıfa dâhil olmasıdır. Bu yüzden, kaynak metni anlayıp ifadenin asıl söylemek istediğini yakalayan çevirmen, kaynak metnin sözcüklerinden (le monde) sıyrılıp onları erek dilin sözcüklerine yeniden dökerek erek dil ve kültüre uygun bir eşdeğer ifade olan “kibarlar” karşılığını tercih etmiştir. “Kibarlar” ifadesi ile söylenmek istenen, üst statüde olmak, toplumun seçkin, eğitilmiş, buna bağlı olarak da oturup kalkmasını, nasıl davranılması gerektiğini bilen ve belirli bir düzeyin üstünde maddi güce sahip olan kesimdir. Hatay, burada “le monde”

sözcüğünün direkt sözlük karşılığı olan “herkes, toplum, insanlar, sosyete” gibi karşılıklar yerine bağlama uygun ve erek kültürün kabul gördüğü bir eşdeğer tercihte bulunmuştur.

“...et tu crois qu'elle fera quelque attention à moi, ...” kısmında ise çevirmen, tümcenin ilk bölümü olan ve kaynak dil Fransızcada “inanmak, sanmak, düşünmek” gibi anlamlara gelebilen “croire” (tu crois) ifadesini direkt sözcük karşılığı ile aktarmak yerine “senin aklın kesiyor mu?” şeklinde eşdeğer bir erek dil ve kültür ifadesi ile karşılamıştır. Erek dil Türkçede, özellikle günlük konuşma dilinde kullanılabilen “aklı kesmek” ifadesi, “anlamak, düşünmek, inanmak” gibi anlamlara gelmektedir. Hatay burada, kaynak metin ifadesinin söylemek istediğini anlayıp “tu crois” sözcüklerinde sıyrılıp aynı anlamı erek kültüre has kültürel bir eşdeğer ifade ile “senin aklın kesiyor mu?” şeklinde yeniden sözcüklere dökmüştür. Çevirmenin böyle bir günlük konuşma ifadesi kullanma tercihinin sebebini, kaynak tümcenin bağlamsal olarak da bir konuşma ifadesi olması, tümceyi ifade eden Dorante’ın alt sınıfa ait olması ve bundan dolayı daha günlük, özensiz ifadeleri tercih etmesi, çevirmenin de bu havayı yaratmak istemiş olması olarak gösterebiliriz. Tümcenin devamında gelen “qu'elle fera quelque attention à moi” kısmında ise yine aynı işlemi yaptığı söylenebilir. Kaynak dilde “faire attention à quelqu'un” ifadesi direkt olarak “birine dikkat etmek, biri ile ilgilenmek, birine ilgi göstermek ya da duymak” gibi anlamlara gelebilmektedir. Tümceyi direkt Türkçeye aktaracak olursak “benimle ilgileneceğini, bana ilgi duyacağını” gibi bir karşılık ortaya çıkmaktadır. Fakat çevirmen, bu şekilde direkt sözcüğü sözcüğüne bir aktarım yerine “benim gibi... bir insanın böyle bir kadının dikkatini çekebileceğini” şeklinde bir eşdeğer ifade ile aktarmıştır. Kaynak metindeki anlamı kavrayan çevirmen, onun sadece sözcüklerinden sıyrılmakla kalmayıp özne olan “o” (elle) kişi zamirini konuşan Dorante’a çevirip erek dilde yeniden sözcüklere dökmüştür. “Onun bana ilgi duyması” anlamını “benim onun dikkatini çekebileceğim” e dönüştüren çevirmenin bu kararı, vurguyu konuşan kişiye çekme isteğinden ya da bağlamsal açıdan söz konusu vurgulu öznenin Dorante olmasından, hatta Dorante’ın içten içe onun ilgisini çekmek gibi bir mücadeleye girmek istemesinden kaynaklı olabileceği söylenebilir. Çünkü Aramainte, Dorante’ın ilgisini çekmiştir ve Dorante başlarda bunun tek taraflı olduğunu düşündüğü için kendisinin de Aramainte’in ilgi alanına bir şekilde girmesi gerektiğini düşünmektedir. Genel olarak bakıldığında, çevirmenin bu kısmın çevirisinde bağlamdan yola çıkarak Anlam Kuramı süreçlerini çeviri işlemine yansıtmış olduğunu söyleyebiliriz. Böylece, anlam ve içerik olarak kaynak odaklı, biçimsel olarak erek odaklı bir yaklaşım sergilemiştir. Kaynak metnin anlamını ve etkisini, erek dil ve kültüre uygun yeni eşdeğerlikler ile sağlayabilmiştir.

Dorante: Je l'aime avec passion, et c'est ce qui fait que je tremble. (Marivaux, 1737, s. 21).

Dorante: Deli gibi seviyorum; bütün korkum da bu ya! (Çev. Safiye Hatay, 1949, s.6).

İkinci örneğe baktığımızda, Dorante'ın, Dubois ile yaptığı konuşmada, Dorante'ın, Araminte'e olan aşkını ve korkularını açıkça itiraf etmektedir. Konuşma tümcesinin ilk kısmındaki “je l'aime avec passion” ifadesinin direkt Türkçe karşılığı “onu tutkuyla seviyorum” şeklinde olmaktadır. Fakat çevirmen Hatay, sözcüğü sözcüğüne olan bu karşılık yerine Türk dili ve kültüründe birine karşı hissedilen sevginin yoğunluğunu anlatmak için kullanılan “deli gibi sevmek” eşdeğer ifadesini tercih etmiştir. “Deli gibi sevmek” ifadesinin kaynak dilde karşılığı olmasına rağmen (aimer à la folie) erek kültürde etkiyi sağlamak için daha kabul edilebilir olan bu ifadeyi seçmiştir. Bu seçimin sebebi, erek dil ve kültürde kullanılan ve kabul gören bu ifadenin, kaynak metindeki söylenmek istenen anlamı yani o sevgi yoğunluğunu ve aşırılığını anlatmada bağlamsal olarak daha uygun düşebileceği olarak gösterilebilir. Çünkü Türkçede “tutkuyla sevmek” ifadesi “deli gibi sevmek” kadar yoğunluğu ve etkiyi sağlamamaktadır ve tercih edilen tümce erek kültürde kullanımı kulağa daha yatkın olan bir ifadedir. “Deli gibi sevmek”, birini onun için delirebilecek kadar sevmek ya da sevgisinden delirmek gibi yoğun bir ifadeyi içermektedir. Kaynak metindeki ifadenin anlam ve etkisini sağlamak için onun söylemek istediğini anlayan çevirmen, kaynak ifadenin sözcüklerinden sıyrılıp onu erek dilde eşdeğer sözcüklere dökmüştür. Anlam Kuramı aşamalarını deneyimlemiş olan çevirmenin, böylece kaynak metnin anlamını ve etkisini aynı yoğunluk ile erek dil ve kültüre aktarmış olduğunu söyleyebiliriz.

Araminte: Je n'ai point de peine à le croire; il a tout l'air de le mériter. Mais, Marton, il a si bonne mine, pour un intendant, que je me fais quelque scrupule de le prendre: n'en dira-t-on rien? (Marivaux, 1737, s. 26).

*Araminte: Öyle olduğundan hiç şüphe etmem. Doğrusu beğenilmek hakkıdır. Yalnız, Marton, o kadar yakışıklı ki böyle birini vekilharç almaya bir parça çekiniyorum. **Dedikodu olmaz mı?*** (Çev. Safiye Hatay, 1949, s. 12).

Bu örnekte, Araminte, Dorante'ı ilk defa görür ve daha ilk andan Dorante onun ilgisini çekmiştir. Onu işe alıp almamak arasında tereddüt etmektedir. İçten içe onu beğense de başkaları tarafından kendisiyle yakıştırılmasından çekinmektedir. Duygusunu bastırarak korkuyormuş gibi görünse de aslında istediği şey onunla yakıştırılmaktır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, konuşma tümcesinin son kısmındaki “n'en dira-t-on rien?” ifadesi sözcüğü sözcüğüne değil de daha erek odaklı ve bağlamsal konu göz önüne alınarak Türkçeye aktarılmıştır. Bu ifadenin direkt sözcüğü sözcüğüne erek dildeki karşılığı “bu konuda kimse bir şey söylemeyecek mi?” ya da “bu konuyla ilgili hiçbir şey denmeyecek mi?” gibi bir tümcedir. Bu şekilde kullanıldığında anlamsız ve anlamı bulanık kalan, konuyla ve bağlamla alakalı da pek bir şey ifade etmeyen bu tümce, erek dilde de dilsel ve kullanımsal açıdan kulağa çok anlamlı gelmemektedir. Bu yüzden çevirmen Hatay, öncelikle metnin anlam ve içeriğini, söylemek istediğini bağlama uygun bir şekilde anlayıp kaynak dilin “n'en dira-t-on rien?” sözcüklerinden sıyrılarak onu yeniden erek dil ve metinde “Dedikodu olmaz mı?” şeklinde sözcüklere dökmüştür. Çevirmen, kaynak metnin konu ve bağlamından yola çıkarak sözcüğü sözcüğüne bir yaklaşım yerine bu ifadeyi erek odaklı bir eşdeğerlik ile karşılamıştır. “Dedikodu yapmak” ifadesi Türk dili ve kültüründe, biri veya birileri hakkında onun olmadığı bir ortamda arkasından kötü şeyler söylemek hatta bazı durumlarda doğru olmayan asılsız şeyler söylemek anlamına geldiğinden çevirmen Hatay erek kültüre hitap eden bir eşdeğer ifade seçiminde bulunmuştur. Her ne kadar kaynak dil Fransızcada “dedikodu yapmak” ifadesinin “cancer” vb. şeklinde karşılıkları olsa da çevirmen Anlam Kuramı süreçlerini geçirerek erek dil ve kültür odaklı bir yaklaşımı benimsemiştir.

Madame Argante: ... Madame la Comtesse Dorimont aurait un rang si élevé, irait de pair avec des personnes d'une si grande distinction, qu'il me tarde de voir ce mariage conclu; et, je l'avoue, je serais charmée moi-même d'être la mère de madame la comtesse Dorimont, et de plus que cela, peut-être: car monsieur le comte Dorimont est en passe d'aller à tout. (Marivaux, 1737, s. 30).

Madame Argante: ... Dorimont ile evlenir de kontes olursa, öyle yüksek bir mevkii olacak, öyle seçkin insanlarla düşüp kalkacak ki, bu iş bir an önce olsun diye can atıyorum. Doğrusunu söylüyeyim, bir kontes anası belki daha da fazlası olmak pek hoşuma gidecek; evet, çünkü kont Dorimont her mevkiye erişebilecek vaziyettedir. (Çev. Safiye Hatay, 1949, s. 20).

Madame Argante ve Dorante arasında geçen konuşmadan yapılan bu alıntıda, oyunun diğer temalarından olan sınıf atlama, hırs ve yükselme durumları söz konusudur. Madame Argante, kızının Kont ile evlenmesini istemektedir. Böylece kendisi de bir kontes annesi olacak ve sınıf

atlayarak daha da saygın insanlar ile görüşecek, dilediği kadar fazla paraya sahip olup yüksek saygınlık kazanacaktır. Örnekteki ilk kısımda gecen “irait de pair avec des personnes d’un si grande distinction...” kısmı erek dile “öyle seçkin insanlarla düşüp kalkacak ki...” şeklinde aktarılmıştır. Fransızcadada “aller de pair avec quelqu’un” ifadesi “biriyle başa baş gitmek, yarışa girmek” gibi anlamların yanı sıra “biriyle sık görüşmek, gidip gelmek ve arkadaşlık kurmak” gibi anlamlara da gelebilmektedir³. Çevirmen bu ifadeyi “... seçkin insanlarla görüşecek...” veya “...seçkin insanlarla arkadaşlık kuracak...” şeklinde daha sözcüğü sözcüğüne bir yaklaşım ile aktarmak yerine “... seçkin insanlarla düşüp kalkacak...” şeklinde bir eşdeğer erek ifade ile karşılamıştır. “Düşüp kalkmak” deyimini Türkçede “bir erkeğin bir kadınla yasa dışı ilişki kurması” ve “biriyle çok yakın bir şekilde arkadaşlık etmek” anlamlarına gelmektedir⁴. Her ne kadar günümüz kültüründe akla ilk anlamı gelse de bağlamdan da anlaşılacağı gibi çevirmen Hatay, bu ifade ile ikinci anlamı vermek istemiştir. Bunun sebebini çevirinin yapıldığı dönemin dil kullanım şartlarına bağlayabiliriz. Cumhuriyet dönemi Türkçesinde bu ve buna benzer ifadeler farklı anlamlarda kullanılmaktaydı. Özellikle de ilk etapta farklı bir anlamı ifade edebilecek kullanımlar başka anlamlara da gelebilmekteydi. Örneğin, “sevişmek” kelimesi, o dönemlerde cinsel bir eylem anlamında kullanılmakla beraber çok yakın iki arkadaşın birbirini sevmesi anlamında da kullanılabilmekteydi. Bu durumda, çevirmenin kaynak metni anlayıp, “aller de pair avec...” sözcüklerinden sıyrılarak anlamı erek dilde kültürel bir eşdeğer deyim ile karşılamış olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci kısımdaki “la mère de madame la comtesse...” ifadesinde bağlamsal bir durum söz konusudur. Çevirmen Hatay, bu ifadedeki “la mère” sözcüğü için direkt “anne” ya da o dönem için daha uygun olan ve aynı anlama gelen “valide” (bir kontes validesi) karşılığını kullanmaktansa “ana” eşdeğerini kullanmıştır. Bunun sebebi olarak da Madame Argente’in daha alt sınıfta olması, daha da yükselme hırısı ve buna bağlı olarak da halk ağzı (avam söylem) kullanımına yatkın olması gösterilebilir. Burada çevirmenin, Madame Argente’in alt sınıfa ait olmasını, bu oyundaki temalardan biri olan ve dönemin toplum yapısında da görülen, buna bağlı olarak da o dönemki oyunlarda sıkça ele alınan sınıf ayrılığı temasını vurgulamak amacıyla böyle bir tercihte bulunmuş olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Türkçede de “ana” kelimesi, “anne” ile aynı anlama gelen fakat halk ağzı kullanımına daha yakın olan bir kelimedir. Böylece çevirmen, kaynak metnin bağlamını göz önünde bulundurarak kaynak ifadenin söylemek istediği anlamı anlayıp, “la mère de madame...” sözcüklerinden sıyrılıp onu erek dilde yeniden eşdeğer

³ Fransızcadan Türkçeye çevirisi yazara aittir. CNRTL Elektronik Sözlük: <https://www.cnrtl.fr/definition/aller>.

⁴ TDK Elektronik Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/>.

bir ifadeye dökmüştür. Anlam Kuramı süreçlerini uygulayan çevirmen, biçimsel olarak erek odaklı, anlam ve içerik olarak kaynak odaklı bir yaklaşım ile kaynak metin ifadesinin söylemek istediği anlamı ve vermek istediği etkiyi erek dil ve kültürde sağlayabilmiştir.

Dorante: Que vous m'aimez Madame! Quelle idée! Qui pourrait se l'imaginer?

Araminte, d'un ton vif et naïf, : Et voilà pourtant ce qui m'arrive. (Marivaux, 1737, s. 86).

Dorante: Beni sevdiğinizi mi, Madame? Ne münasebet! Böyle bir şeyi kimin aklı alabilir ki?

Araminte, şiddetle ve masum bir tavırla, : Hâlbuki hakikat budur! (Çev. Safiye Hatay, 1949, s. 106).

Son örnek, Dorante ve Araminte arasında geçen bir konuşmadan alınmıştır. Araminte, aşkını kapalı bir şekilde ve aynı zamanda Dorante'ın da ağzını arayarak ona itiraf etmektedir. Kaynak metin tümcesinin ilk kısmında geçen “Quelle idée!” ifadesinin direkt erek dildeki karşılığı “Bu nasıl bir düşünce!” olmaktadır. Burada verilmek istenen anlam, söylenen bir şeye ya da bir düşünceye karşı çıkmak, itiraz edip kabul etmemektir. Çevirmen bu ifadeyi sözcüğü sözcüğüne aktarmak yerine Türk dili ve kültüründe sıkça kullanılan bir söylem olan “Ne münasebet!” ifadesini tercih etmiştir. Bu kullanım “ilişki, alaka, gerekçe, neden, sebep” anlamlarına gelebilen “münasebet” kelimesinden türemiştir⁵. Anlam olarak ise yine, “karşı çıkmak, itiraz etme, kabul etmeme” gibi bir karşılığa sahiptir. Böylece çevirmen, kaynak metin ifadesini anlayıp onun söylemek istediği anlamı ve vermek istediği mesajı “Quelle idée!” sözcüklerinde sıyrılarak erek dilde bir eşdeğer ifade ile yeniden sözcüklere dökmüştür. Bu kısmın devamında gelen “Qui pourrait se l'imaginer?” ifadesi ise, sözcüğü sözcüğüne düşünüldüğünde Türkçede “Buna kim inanabilir?” gibi bir karşılığa gelmektedir. Hatay, burada da ifadenin direkt karşılığını almak yerine “Böyle bir şeyi kimin aklı alabilir ki?” şeklinde bir eşdeğer erek dil ifadesini uygun görmüştür. “Aklı almak” kullanımını Türkçede “anlamak, inanmak, düşünmek” anlamlarında kullanılan bir ifadedir. Çevirmen Hatay, tümceyi daha vurgulu kılmak adına direkt aktarımdan kaçınıp bu şekilde kaynak metnin anlamını veren bir eşdeğer ifade tercihinde bulunmuş olabilir.

⁵ TDK Elektronik Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/>.

Böylece kaynak tümcenin anlamını, söylemek istediğini kavrayıp onun sözcüklerinden sıyrılarak erek dilde kültürel sayılabilecek bir kullanım ile yeniden sözcüklere dökmüştür.

“Et voilà pourtant ce qui m’arrive.” tümcesi ise, anlam olarak Araminte’in, Dorante’ın bir önceki cümlede söylemiş olduğu “Que vous m’aimez Madame!” (Beni sevdiğinizi mi Madame?) ifadesini doğruladığını göstermektedir. Sözcüğü sözcüğüne bakıldığında erek dilde “İşte, hâlbuki başıma gelen de bu.” gibi bir karşılık ortaya çıkmaktadır. Çevirmen, bu karşılık yerine “Hâlbuki hakikat budur!” şeklinde bir eşdeğerlik tercih etmiştir. Kaynak dil ifadesinde “hakikat budur!” tümcesinin direkt karşılığı olan “c’est la vérité!” gibi bir tümce yoktur. Hatay, tamamen Araminte’in bu gerçekten kaçamadığı, duyduğu aşkı kabullenmesini, bu aşka engel olamadığı bağlamını göz önüne alarak tümceyi erek dilde böyle bir eşdeğerlik ile daha vurgulu ve çarpıcı bir hale getirmiştir. Böylece, kaynak metin ifadesinin anlamını ve bağlamını kaynak ifadenin sözcüklerinden sıyrılıp etkili bir şekilde erek dilde yeniden sözcüklere dökmüştür. Bu örnekte de görüyoruz ki çevirmen Hatay, Anlam Kuramı süreçlerini gerçekleştirerek kaynak metin tümcelerinin anlamını, mesajını ve bağlamını (içerik açısından kaynak odaklı bir şekilde) erek metinde erek odaklı eşdeğer ifadeler ile sağlayabilmiştir.

SONUÇ

Çeviribilim tarihinde ve literatüründe önemli bir yere sahip olan Anlam Kuramı, diğer bir adıyla Yorumlayıcı Çeviri Kuramı, ortaya çıktığı dönem olan 1980’li yılların sonu ve 1990’lı yılların başında gerek alan terminolojisine gerekse çeviri çalışmalarına katkılar sağlamıştır. Bu kuramın ayırt edici özelliği, çeviri sürecine çevirmen açısından yaklaşarak çeviren öznenin bilişsel süreçleri üzerinden çeviri eylemini açıklamış olmasıdır. Böyle bir yaklaşımın sebebi, kuramı ortaya atan Danica Seleskovitch ve Marianne Lederer’in çeviri kuramcısı olmadan önce birer konferans çevirmeni olmaları ve çeviri eylemini direkt uygulamalı bir şekilde tecrübe etmiş olmalarıdır. Kendi deneyimlerinden yola çıkarak Anlam Kuramı’nı ortaya atmaları, uygulamada yaşadıkları çeviri sürecini kuramsal bir temele oturttukları bir bakıma daha somut ve sağlam bir zemin oluşturmalarına neden olmuştur. Böylece, kendi süreçlerini betimleyip bilişsel süreçleri aşamalara ayırarak sağlıklı bir sınıflandırma yapmışlardır. Bununla birlikte, anlam (fr. sens), sözlük anlamı (fr. signification), anlam birimi (fr. unité de sens), bilişsel birikim (fr. bagage cognitif) gibi yeni tanımlamalar yaparak bilişsel aşamaları da, metni anlama (fr. compréhension du texte), sözcüklerden sıyrılma (fr. déverbalisation), yeniden sözcüklere dökme (fr. reverbalisation) şeklinde adlandırıp alan terminolojisine katkıda bulunmuşlardır. Anlam Kuramı ve kuramcılarının söylemleri bunlarla sınırlı değildir. Özellikle Lederer’in, çevriye, çeviri

eğitimine, sözlü çeviriye ve çeviri yöntemlerine dair daha fazla söylemleri bulunmaktadır. Öte yandan, yeni kavramların yanı sıra var olan kavramlara da çeviri bağlamında yaklaşıp onları farklı açılardan ele alarak incelemiş ve tanımlamıştır. Fakat biz bu çalışma bağlamında Anlam Kuramı'nın temel süreçleri ve temel kavramlarını ele alıp inceledik.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Anlam Kuramı'nın bir bakıma uygulamadan doğmuş olması, çeviri eylemine yansımaları ya da çeviri incelemelerinde karşımıza çıkmasını sağlamaktadır. Her ne kadar sözlü çeviri deneyimlerinden ortaya çıkmış olsa da yazılı metin çevirilerinde de Anlam Kuramı süreçlerine rastlamak mümkündür. Bu durumu Lederer de doğrulamaktadır. Kuramcı, Anlam Kuramı süreçlerinin sözlü çeviride, yazılı çeviriye oranla daha rahat işleyebileceğini, bunun sebebi olarak da sözlü çeviride, özellikle de simültane çeviride anlamın daha sıcaklığına yansıtılabileceğini, ayrıca jest, mimik, konuşmacının o anki tepkilerinin de çevirmenin anlamı kavrayıp yansıtmasında bir avantaj olabileceğini belirtir (Lederer, 1994, s. 18). Yazılı çeviride, kaynak metnin yazılması ve çeviri eyleminin gerçekleşmesi arasında yer ve zaman farkının olması, çevirmenin anlamı kaçırmaya ya da yorumlamasını zorlaştırmasına sebep olabilmektedir fakat bu durum sürecin işlenmesine engel değildir (Lederer, 1994, s. 19). Böylelikle, Anlam Kuramı süreçlerinin yazılı (yazınsal) metin çevirisinde de işleyebildiğini söyleyebiliriz.

Ele almış olduğumuz tiyatro metni çevirisi örneğinde de Anlam Kuramı süreçlerinin işlediğini gözlemlemiş olduk. 18. yüzyılın önemli oyun yazarlarından biri olan Marivaux'nun *Les Fausses Confidences* (*Sahte Sırdaşlar*) adlı eserinin başlığı, çevirmen Safiye Hatay tarafından sözcüğü sözcüğüne "Sahte Sırdaşlıklar" şeklinde çevirmek yerine "Sahte Sırdaşlar" şeklinde aktarılmıştır çünkü "sırdaş" sözcüğünün Fransızcadaki karşılığı "confident/e" kelimesidir. Çevirmen burada sırdaş olma durumunu vurgulayan "sırdaşlık" ismi yerine sır tutan kişiyi vurgulayan "sırdaş" karşılığını tercih ederek oyunun bağlamına ve karakterlerine ilgiyi çekmiştir. Bir bakıma başlıktaki bu çeviri tercihi, Hatay'ın metinde de bağlamsal durumları göz önüne alarak anlamsal açıdan sadık, biçimsel açıdan erek dil ve kültür odaklı bir yaklaşım sergileyeceğinin sinyalini vermiştir. İncelemiş olduğumuz çeviri örneklerinde de görüldüğü üzere, çevirmen Hatay, *Sahte Sırdaşlar* çevirisinde Anlam Kuramı sürecindeki gibi öncelikle kaynak metnin özelliklerini, anlamını, söylemek istediği şeyi, vermek istediği mesajı anlayarak kaynak dil Fransızcanın biçimsel yapılarından sıyrılmış, onu erek dil Türkçede uygun eşdeğer ifadeler ile yeniden biçimsel yapılara dökmüştür. Bu geçişi gerçekleştirirken de kaynak metnin anlamını korumayı başarmıştır. Özellikle de söylem ve kullanım açısından da kendi döneminin erek dil ve kültürüne uygun ve vurgulu eşdeğerlikleri tercih etmiştir. Bunu yaparken de kaynak

metin yazarı Marivaux'nun düz yazı şeklindeki süslü ve vurgulu stilini de olabildiğinde erek dil ve kültürde sağlamıştır. Böylece hem anlam ve içerik açısından hem de biçimsel açılardan kaynak odaklı, biçimsel kullanımlar açısından ise erek odaklı bir yaklaşım sergilemiştir.

Öte yandan, metin içinde bazı ifadeleri sözcüğü sözcüğüne ya da daha literal (birebir) bir şekilde aktarmış olduğu da görülmektedir. Fakat çevirmen, biçimsel ve söylemsel olarak ağırlıklı bir şekilde erek odaklı bir yaklaşım benimsediği için yine erek odaklı bir kuram olan Anlam Kuramı süreçlerini daha yoğun bir şekilde uygulamıştır. Böylece, sözcüğü sözcüğüne çeviriden kaynaklı ortaya çıkabilecek erek dilde anlamı, etkiyi verememe, anlam bozukluğu ya da anlam bulanıklığı gibi sorunları en aza indirgeyerek erek dil ve kültürde daha sağlıklı ve kabul edilebilir bir ürün olan çeviri metni meydana getirmiştir. Buradan hareketle, Anlam Kuramı'nın çeviri eylemi sırasında oluşabilecek sorunları gidermede çevirmene kolaylık sağladığını söyleyebiliriz. Ayrıca, bir çevirmenin çeviri işlemini gerçekleştirirken bütün süreç boyunca sadece tek bir yaklaşım ya da yöntem benimseyemeyeceğinin ve çevirmen yöneliminin metin içindeki durumlara göre sürekli değişkenlik gösterebilen dinamik bir süreç olduğunun da altını çizmek gerekmektedir. Diğer bir deyişle çevirmen, bir tümceyi sözcüğü sözcüğüne ve birebir, diğerini daha erek odaklı ve serbest bir şekilde de aktarabilir. Bu tamamen metin içi ve metin dışı durumlara bağlı olarak gelişen bir durumdur. Çevirmen, duruma göre en uygun yaklaşımla çeviri işlemini gerçekleştirir. Fakat yine de ağırlıkta olan ya da daha öne geçen bir yönelim, teknik ya da yaklaşım durumu söz konusu olmaktadır. *Sahte Sırdaşlar* çevirisi için ağırlıkta olan yaklaşımın erek odaklı olduğunu ve süreç olarak da Anlam Kuramı'nı yansıttığını söyleyebiliriz. Metin içinde veya aynı türde farklı metinler olarak örnekleri çoğaltmak mümkündür. Fakat bu çalışma çerçevesinde tek bir eserin sınırlı sayıda örneğini inceleme fırsatı elde edilmiştir. Bütün bilgiler ve örnek incelemeler ışığında, yazınsal metin türlerinden biri olan tiyatro metni çevirisinde erek odaklı bir yaklaşım olan Anlam Kuramı ve süreçlerinin kendini gösterebileceğini, bu kuramın olası sorunları çözmeye kolaylık sağlayabileceğini ve erek kültür açısından daha uygun bir erek ürün ortaya çıkarmada katkıları olduğunu söyleyebiliriz.

EXPANDED SUMMARY

The Theory of Sense which has a significant place and, then, has become a school in French translation studies was propounded by the conference interpreters, Danica Seleskovitch and Marianne Lederer. Lederer systematized the process of interpreting based on their experiences of conference interpreting, and turned it into a model in the early 1990s. Even though this theory hinges on interpreting, the idea that the theory can be also applied to translation (of written texts)

has been underlined by Lederer, and supported by other academic works in translation studies. Lederer posits that the stages of the Theory of Sense can be easily applied to interpreting compared to translation. The reason behind this, as she explains, is that the sense in interpreting, in particular simultaneous translation, can be almost immediately reflected, and the gesture, facial expressions, and reactions of the speaker at that moment give the translator an advantage in reflecting and comprehending the sense⁶ (Lederer, 1994, s. 18). In translation, there is a spatio-temporal difference between the process in which the source text is written and that of translating it, which might get difficult for the translator to grasp, or to comment on the sense. However, this situation does not at all prevent the process from working (Lederer, 1994, s. 19). In the Theory of Sense, the translator goes through three stages in the process of translation, such as “understanding of the source text”, “de-verbalization” and “re-verbalization”. These stages can be said to be applied to translation (of written texts).

This theory, known as “the Interpretative Theory of Translation”, looks at the processes of translation from the viewpoint of a translator. In terms of the fact that the theory describes, defines, and systematizes the cognitive development of the translator during the process, it plays an important role in the history of translation studies. In addition, Lederer and Seleskovitch contributed to the development of the field, adding up new concepts to the terminology of translation studies.

Although some parts of the play *Les Fausses Confidences* (*The False Confidences*) by Marivaux, one of the most significant playwrights in 18th century, were translated into Turkish by the translator Safiye Hatay, deploying an approach of word-for-word (or literally) translation, we can state that she uses a more target-oriented approach in her translation in terms of the content. As we observe it through the translated examples, the translator Hatay first comprehends the characteristics (understanding of the source text), the sense of the source text’s expressions, the message it delivers, and what the text utters in the translation of *The False Confidences* as in the stages of the Theory of Sense. Later, she gets away with the structures of the source language French (de-verbalization), and reconstructs it with the equivalent expressions that are valid in the target language Turkish (re-verbalization). She succeeds in keeping the meaning of the source text the same in this process. She particularly prefers the appropriate and emphatic equivalences in the target culture and language of that specific period in terms of its discourse and usage. In doing so, she provides the ornamental and emphatic prose style of Marivaux as much as possible

---

⁶ All the translations from French to English belong to the author of this article.

for the target culture and language. So, she adopts not only a source-oriented approach on the basis of meaning, content, and stylistic aspect, but also a target-oriented approach in terms of formal usage. Also, as we said before, it is observed that she transfers some expressions in the text more literally, or using word-for-word translation method. She applies the stages of the Theory of Sense intensively to the text since the translator mainly adopts a target-oriented approach in formal and discursive ways. In this way, she reduces to the lowest degree the problems arising out of the word-for-word translation, such as the loss and ambiguity of the meaning, inexpressiveness, in the target language. In this respect, we claim that the Theory of Sense is helpful for the translator to overcome the problems during the process of translation. On the other hand, it is necessary to underline the idea that a translator does not just adopt one approach, or method throughout the whole translation process, but rather a dynamic process in which the translator's tendency can continuously change, depending on the text. In other words, the translator can transfer one sentence to the text literally, or through word-for-word translation, while s/he might translate another sentence freely, or in a more target-oriented way. This act completely hinges on textual or extra-textual situations. Here, the translator translates the text in the most appropriate way accordingly. Nonetheless, there is a tendency, technique, or approach and method that is mostly deployed, or comes to the fore in translation. We argue that it is the target-oriented approach which is mostly used in the translation of *The False Confidences*, and the translation as a process reflects the Theory of Sense.

KAYNAKÇA

Cary, E. (1996). *Çeviri Nasıl Yapılmalı?* Mete Çamdereli (Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.

Erlat, J. (2009). *Esquisse d'une Histoire de la Littérature Française des origines au XVIIIe siècle*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Israël, F., Lederer, M. (2005). *La théorie interprétative de la traduction*. Paris: Lettres modernes Minard.

Jakobson, R. (1963). *Essais de linguistique générale*. Paris: Les Éditions de Minuit.

Lederer, M. (1994). *La traduction aujourd'hui, le modèle interprétatif*. Paris: Hachette.

Marivaux, P. C. C. (1737). *Les Fausses Confidences*. Paris: Classiques Larousse.

Marivaux, P. C. C. (1949). *Sahte Sırdaşlar*. Safiye Hatay (Çev.). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Seleskovitch, D., Lederer, M. (1984). *Interpréter pour traduire*. Paris: Didier Érudition.

CNRTL Dictionnaire: <https://www.cnrtl.fr/lexicographie/>.

TDK Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/>.